

SABİRABAD RAYONUNUN FƏRDİ QOYUNÇULUQ TƏSƏRRÜFATLARINDA ƏSAS HELMİNTOZLAR VƏ ONLARIN YAYILMA DİNAMİKASI

HACIYEVA A.T.

Baytarlıq Elmi-Tədqiqat İnstitutu
ahajiyeva26@gmail.com

Abstract: The article describes the spread of fasciolosis and moniesiosis among small horned animals of different age groups in the Sabirabad region. That, the extensibility and intensity of invasions were studied with the help of various helminthological examinations (Fulleborn, Vishnyauskas, repeated washing and incomplete splitting) of small horned animals by age groups. Studies by age group found that older animals were more susceptible to fascioliasis and moniesia.

Keywords: *Helminthiasis, Fulleborn method, Vishnyauskas method, repeated washing method, fasciolosis, moniesiosis.*

GİRİŞ

Azərbaycan neft ölkəsi kimi tanınmaqla yanaşı, kənd təsərrüfatı sahəsində də qabaqcıl mövqə tutur. Respublikanın təbii iqlim şəraiti kənd təsərrüfatının inkişafı üçün əlverişli mühit hesab olunur.

Azərbaycanda qoyunçuluq qədim tarixə malik olub, əsasən kənd ətrafı, yay-qış otlaq-örüş sahələrində, dağlıq, dağətəyi zonalarda köçəri və yarımköçəri saxlanılmışdır. Gövşəyən heyvan növündən olan qoyunlar 7 min il əvvəl ilk dəfə əhliləşdirilmiş və insanların ərzaq məhsullarına olan tələbatının ödənilməsi üçün inkişaf etdirilmişdir.

Azərbaycanda ətlik-südlük-yunluq istiqamətində olan qaba və yarımqaba yunlu qoyun cinsləri üstünlük təşkil edir. Qaba yunlu qoyun cinsləri xəstəliklərə dözümlü, tez yetişən, döl vermə qabiliyyətli, ət, süd, yun (xəz, kürk və s.) məhsuldarlığı yüksək olan heyvanlardır.

Qoyunçuluğun inkişafı bu sahənin xəstəliklərdən qorunması kimi tədbirlərin mütəmadi həyata keçirilməsini zəruri hesab edir. Respublikamızda qoyunlar arasında müxtəlif infeksiya xəstəlikləri ilə yanaşı, invazion xəstəliklər də qeyd olunmaqdadır. Təbii-iqlim şəraiti müxtəlif olan bölgələrdə müxtəlif invazion xəstəliklər müşahidə edilir. Qoyunların helmintozlardan qorunması məqsədilə, müxtəlif müalicə-profilaktika tədbirlərinin aparılması zəruridir. Bu tədqiqat işlərinin aparılmasında məqsəd Aşağı Şirvan bölgəsinin fərdi qoyunçuluq təsərrüfatlarında qoyunlar arasında rast gəlinən əsas helmintozlar, onların yayılması, invaziyanın ekstensivliyi, intensivliyi, bu helmintozların müalicəsi üçün müxtəlif istehsalçı şirkətin təklif etdiyi anthelmint preparatların səmərəliliyinin müqayisəvi öyrənilməsidir.

MATERIAL VƏ METODLAR

Tədqiqat işləri Azərbaycan Qida Təhlükəsizliyi İnstitutunun Mərkəzi Baytarlıq Laboratoriyasında aparılmışdır. Tədqiqat işləri Sabirabad rayonunun fərdi qoyunçuluq təsərrüfatlarında saxlanılan heyvanlar üzərində olmaqla 3 təsərrüfatında heyvanlar arasında helmintozların yayılma dinamikası öyrənilmişdir.

Tədqiqat işi Sabirabad rayonu Cavad kəndində hər birində 30 baş olmaqla üç yaş qrupunda (3-4 aylıq quzular, 6-8 aylıq toğlular, 1 yaşlı qoyunlardan), Axtacı kəndində müxtəlif yaş qruplarına (3-4 aylıq quzular, 6-8 aylıq toğlular, 1 yaşlı toğlular) 30 baş 3-4 aylıq quzular, 20 baş 6-8 toğlular, 30 baş 1 yaşlı qoyunlardan, Qarasu kəndində hər bir yaş qrupundan 30 baş olmaqla, 3-4 aylıq quzular, 6-8 aylıq toğlular, 1 yaşlı qoyunlardan kal nümunələri götürülərək üzərlərində ardıcıl yuma, Vişnyauskas və Fülleborn helmintoloji müayinələrdən keçirilmişdir [3; 4; 5].

Hər 3 təsərrüfatda müayinələr ildə 2 dəfə, yazda və payızda aparılmışdır.

NƏTİCƏLƏRİN MÜZAKİRƏSİ

Cədvəl 1

1-ci qoyunçuluq təsərrüfatında ardıcıl yuma üsulu ilə aparılmış müayinələrin nəticələri aşağıdakı kimi olmuş və fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda	payızda	
				yoluxmuş heyvanların sayı	İE
1	3-4 aylıq quzular	30	-	2	6,67
2	6-8 aylıq toğlular	30	-	4	13,33
3	1 yaşlı qoyunlar	30	-	7	23,33

Cədvəl 1-dən göründüyü kimi, yazda ardıcıl yuma üsulu ilə aparılmış koproloji müayinələr nəticəsində heç bir helmint aşkar edilməmişdir. Payızda aparılmış müayinələr nəticəsində 3-4 aylıq quzular arasında 2, 6-8 aylıq toğlulardan 4, 1 yaşlı qoyunlardan isə 7 başda fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir. İnvaziyanın ekstensivliyi 3-4 aylıq quzularda 6,67%, 6-8 aylıq toğlularda 13,33%, 1 yaşlı qoyunlar arasında 23,33% olmuşdur.

Cədvəl 2

1-ci qoyunçuluq təsərrüfatında Vişnyauskas üsulu ilə aparılmış müayinələrin nəticələri aşağıdakı kimi olmuş və fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda	payızda	
				yoluxmuş heyvanların sayı	İE
1	3-4 aylıq quzular	30	-	2	6,67
2	6-8 aylıq toğlular	30	-	5	16,67
3	1 yaşlı qoyunlar	30	-	9	30,0

Cədvəl 2.-dən göründüyü kimi, yazda Vişnyauskas üsulu ilə aparılmış koproloji müayinələr nəticəsində heç bir helmint aşkar edilməmişdir. Payızda aparılmış müayinələr nəticəsində 3-4 aylıq quzulardan 2, 6-8 aylıq toğlulardan 5, 1 yaşlı qoyunlarda 9 başında fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir. İnvaziyanın ekstensivliyi 3-4 aylıq quzular arasında 6,67%, 6-8 aylıq toğlularda 16,67%, 1 yaşlı qoyunlarda 30,0 % olmuşdur.

Cədvəl 3

1-ci qoyunçuluq təsərrüfatında Fülleborn üsulu ilə aparılmış müayinələrin nəticələri aşağıdakı kimi olmuş və monieziya yumurtaları aşkar edilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda		payızda
			yoluxmuş heyvanların sayı	İE	
1	3-4 aylıq quzular	30	3	10	-
2	6-8 aylıq toğlular	30	8	26,67	-
3	1 yaşlı qoyunlar	30	10	33,33	-

Cədvəl 3.-dən göründüyü kimi, yazda Fülleborn üsulu ilə aparılmış koproloji müayinələr nəticəsində 3-4 aylıq quzulardan 3 (10,0%), 6-8 aylıq toğlulardan 8 (26,67%), 1 yaşlı qoyunlardan 10(33,33%) başında monieziya yumurtaları aşkar edilmişdir.

Cədvəl 4

1-ci qoyunçuluq təsərrüfatında ət-kəsim üçün kəsilmiş heyvanlar üzərində fassiolyoza görə invaziyanın intensivliyi də müəyyən olunmuş və aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda	payızda	
				tapılmış fassiolarların sayı	İİ orta hesabla
1	3-4 aylıq quzular	3	-	12	4
2	6-8 aylıq toğlular	5	-	40	8
3	1 yaşlı qoyunlar	9	-	108	12

Cədvəl 4.-dən göründüyü kimi, fassiolyoza görə invaziyanın intensivliyi orta hesabla 3-4 aylıq quzularda 4 nüsxə, 6-8 aylıq toğlularda 8 nüsxə, 1 yaşlı qoyunlarda 12 nüsxə olmuşdur.

Cədvəl 5

1-ci qoyunçuluq təsərrüfatında ət-kəsim üçün kəsilmiş heyvanlar üzərində moniezioza görə invaziyanın intensivliyi də müəyyən olunmuş və aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda		payızda
			tapılmış monieziyaların sayı	İİ orta hesabla	
1	3-4 aylıq quzular	5	9	1,8	-
2	6-8 aylıq toğlular	10	21	2,1	-
3	1 yaşlı qoyunlar	11	25	2,27	-

Cədvəl 5.-dən göründüyü kimi, moniezioza görə invaziyanın intensivliyi orta hesabla 3-4 aylıq quzularda 1,8, 6-8 aylıq toğlularda 2,1, 1 yaşlı qoyunlarda 2,27 nüsxə olmuşdur.

Cədvəl 6

2-ci qoyunçuluq təsərrüfatında ardıcıl yuma üsulu ilə aparılmış müayinələrin nəticələri aşağıdakı kimi olmuş və fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda	payızda	
				yoluxmuş heyvanların sayı	İE
1	3-4 aylıq quzular	30	-	1	3,33
2	6-8 aylıq toğlular	20	-	3	15,0
3	1 yaşlı qoyunlar	30	-	6	20,0

Cədvəl 6.-dan göründüyü kimi, yazda ardıcıl yuma üsulu ilə aparılmış koproloji müayinələr nəticəsində heç bir helmint aşkar edilməmişdir. Payızda aparılmış müayinələr nəticəsində 3-4 aylıq quzularda 1(3,33%), 6-8 aylıq toğlulardan 3 (15,0 %), 1 yaşlı qoyunlardan 6 (20,0 %) başda fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir.

Cədvəl 7.-dən göründüyü kimi, yazda Vişnyauskas üsulu ilə aparılmış koproloji müayinələr nəticəsində heç bir helmint aşkar edilməmişdir. Payızda aparılmış müayinələr nəticəsində 3-4 aylıq quzulardan 1(3,33%), 6-8 aylıq toğlulardan arasında 3 (15,0 %), 1 yaşlı qoyunlardan 7 (23,33%) başda fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir.

Cədvəl 7

2-ci qoyunçuluq təsərrüfatında Vişnyauskas üsulu ilə aparılmış müayinələrin nəticələri aşağıdakı kimi olmuş və fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda	payızda	
				yoluxmuş heyvanların sayı	İİ
1	3-4 aylıq quzular	30	-	1	3,33
2	6-8 aylıq toğlular	20	-	3	15,0
3	1 yaşlı qoyunlar	30	-	7	23,33

Cədvəl 8

2-ci qoyunçuluq təsərrüfatında Fülleborn üsulu ilə aparılmış müayinələrin nəticələri aşağıdakı kimi olmuş və monieziya yumurtaları aşkar edilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda		payızda
			yoluxmuş heyvanların sayı	İE	
1	3-4 aylıq quzular	30	4	13,33	-
2	6-8 aylıq toğlular	20	4	20,0	-
3	1 yaşlı qoyunlar	30	7	23,33	-

Cədvəl 8.-dən göründüyü kimi, yazda Fülleborn üsulu ilə aparılmış koproloji müayinələr nəticəsində 3-4 aylıq quzulardan 4(13,33%), 6-8 aylıq toğlulardan 4(20,0%), 1 yaşlı qoyunlardan 7(23,33%) başında monieziya yumurtaları aşkar edilmişdir.

Cədvəl 9

2-ci qoyunçuluq təsərrüfatında ət-kəsim üçün kəsilmiş heyvanlar üzərində fassiolyoza görə invaziyanın intensivliyi müəyyən olunmuş və aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda	payızda	
				tapılmış fassiolarların sayı	İİ
1	3-4 aylıq quzular	4	-	7	1,75
2	6-8 aylıq toğlular	5	-	40	8,0
3	1 yaşlı qoyunlar	7	-	85	12,14

Cədvəl 9.-dan göründüyü kimi, fassiolyoza görə invaziyanın intensivliyi 3-4 aylıq quzularda 1,75, 6-8 aylıq toğlularda 8, 1 yaşlı qoyunlarda 12,14 nüsxə olmuşdur.

Cədvəl 10

2-ci qoyunçuluq təsərrüfatında ət-kəsim üçün kəsilmiş heyvanlar üzərində monieziya görə invaziyanın intensivliyi müəyyən olunmuş və aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda		payızda
			tapılmış monieziyaların sayı	İİ	
1	3-4 aylıq quzular	5	8	1,6	-
2	6-8 aylıq toğlular	6	13	2,17	-
3	1 yaşlı qoyunlar	9	23	2,56	-

Cədvəl 10.-dan göründüyü kimi, moniezioza görə invaziyanın intensivliyi orta hesabla 3-4 aylıq quzularda 1,6, 6-8 aylıq toğlularda 2,17, 1 yaşlı qoyunlarda 2,56 nüsxə olmuşdur.

Cədvəl 11

3-cü qoyunçuluq təsərrüfatında ardıcıl yuma üsulu ilə aparılmış müayinələrin nəticələri aşağıdakı kimi olmuş və fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda	payızda	
				yoluxmuş heyvanların sayı	İİ
1	3-4 aylıq quzular	30	-	1	3,33
2	6-8 aylıq toğlular	30	-	4	13,33
3	1 yaşlı qoyunlar	30	-	6	20,0

Cədvəl 11.-dən göründüyü kimi, yazda ardıcıl yuma üsulu ilə aparılmış koproloji müayinələr nəticəsində heç bir helmint aşkar edilməmişdir. Payızda aparılmış müayinələr nəticəsində 3-4 aylıq quzulardan 1 (3,33), 6-8 aylıq toğlulardan 4 (13,33%), 1 yaşlı qoyunlardan 6 (20,0%) başında fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir.

Cədvəl 12

3-cü qoyunçuluq təsərrüfatında Vişnyauskas üsulu ilə aparılmış müayinələrin nəticələri aşağıdakı kimi olmuş və fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda	payızda	
				yoluxmuş heyvanların sayı	İE
1	3-4 aylıq quzular	30	-	1	3,33
2	6-8 aylıq toğlular	30	-	5	16,67
3	1 yaşlı qoyunlar	30	-	6	20,0

Cədvəl 12.-dən göründüyü kimi, yazda Vişnyauskas üsulu ilə aparılmış koproloji müayinələr nəticəsində heç bir helmint aşkar edilməmişdir. Payızda aparılmış müayinələr nəticəsində 3-4 aylıq quzular arasında 1 başda, 6-8 aylıq toğlular arasında 5 başda, 1 yaşlı toğlular arasında 6 başda fassiola yumurtaları aşkar edilmişdir. İnvaziyanın ekstensivliyi 3-4 aylıq quzular arasında 3,33 %, 6-8 aylıq toğlular arasında 16,67 %, 1 yaşlı qoyunlar arasında 20,0 % olmuşdur.

Cədvəl 13.-dən göründüyü kimi, yazda Fülleborn üsulu ilə aparılmış koproloji müayinələr nəticəsində 3-4 aylıq quzulardan 3, 6-8 aylıq toğlulardan 7, 1 yaşlı qoyunlardan 11 başında monieziya yumurtaları aşkar edilmişdir. İnvaziyanın ekstensivliyi 3-4 aylıq quzular arasında 10,0 %, 6-8 aylıq toğlular arasında 23,33%, 1 yaşlı toğlular arasında 36,67% olmuşdur.

Cədvəl 13

3-cü qoyunçuluq təsərrüfatında Fülleborn üsulu ilə aparılmış müayinələrin nəticələri aşağıdakı kimi olmuş və monieziya yumurtaları aşkar edilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda		payızda
			yoluxmuş heyvanların sayı	İE	
1	3-4 aylıq quzular	30	3	10,0	-
2	6-8 aylıq toğlular	30	7	23,33	-
3	1 yaşlı qoyunlar	30	11	36,67	-

3-cü qoyunçuluq təsərrüfatında ət-kəsim üçün kəsilmiş heyvanlar üzərində fassiolyoza görə invaziyanın intensivliyi müəyyən olunmuş və aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda	payızda	
				tapılmış fassiolaların sayı	İİ
1	3-4 aylıq quzular	2	-	7	3,5
2	6-8 aylıq toğlular	4	-	35	8,75
3	1 yaşlı qoyunlar	10	-	155	15,5

Cədvəl 14.-dən göründüyü kimi, fassiolyoza görə invaziyanın intensivliyi orta hesabla 3-4 aylıq quzularda 3,5, 6-8 aylıq toğlularda 8,75, 1 yaşlı qoyunlarda 5,15 nüsxə olmuşdur.

3-cü qoyunçuluq təsərrüfatında ət-kəsim üçün kəsilmiş heyvanlar üzərində moniezioza görə invaziyanın intensivliyi də müəyyən olunmuş və aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

S/N	Yaş qrupu	Müayinə edilmiş heyvan sayı	Müayinələrin nəticəsi		
			yazda		payızda
			tapılmış monieziyaların sayı	İİ	
1	3-4 aylıq quzular	5	9	1,8	-
2	6-8 aylıq toğlular	7	14	2,0	-
3	1 yaşlı qoyunlar	11	23	2,1	-

Cədvəl 15.-dən göründüyü kimi, moniezioza görə invaziyanın intensivliyi orta hesabla 3-4 aylıq quzularda 1,8, 6-8 aylıq toğlularda 2, yaşlı qoyunlarda 2,1 nüsxə olmuşdur.

Parazitlərin sahibləri arasında yayılmasında xarici mühit amilləri və heyvanların yaşı mühüm rol oynayır [1; 2].

NƏTİCƏ

Müxtəlif koproloji müayinə üsullarının tətbiqi onu deməyə əsas verir ki, Sabirabad rayonunun fərdi qoyunçuluq təsərrüfatlarında yazda moniezioz, payızda isə fassiolyoz xəstəliyi müşahidə edilir. Yazda qoyunlar arasında monieziozun müşahidə olunmasının əsas səbəbi heyvanlar tərəfindən yarımşəhra tipli otlaqlarda otla birlikdə oribatid gənələrinin udulmasıdır. Payızda qoyunların fassiolyoza yoluxması parazitlərin aralıq sahibinin köməkliyi ilə sürfələrin inkişaf edərək adoleskari mərhələyə çatdıqdan sonra qoyunlar tərəfindən udulması hesab olunur. Odur ki, preimaginal və imaginal dehelmintizasiyaların və kompleks müalicə-profilaktika tədbirlərinin vaxtaşırı aparılması xəstəliklərin qismən azalmasına gətirib çıxara bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev C.A. Abşeron-Qobustan bölgəsində qoyunların monieziozunun parazitoloji durumu. Azərbaycan Zooloqlar Cəmiyyətinin əsərləri, I cild. Bakı, "Elm", 2008, s.47-51
2. Ağayeva A.N. və b. Helmintozların yayılma dinamikasının Abşeron rayonunun fərdi qoyunçuluq təsərrüfatlarında öyrənilməsi. Sumqayıt Dövlət Universiteti, "Elmi Xəbərlər", Cild 18. №1, 2018, s.61-64.
3. Məmmədov A.Q., Hacıyev Y.H., Şirinov N.M., Ağayev Ə.Ə. Baytarlıq parazitologiyası. "Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı", Bakı, 1986, 435 s.
4. Котельников Г.А. Диагностика гельминтозов животных. Колос. Москва, 1974, 240 с.
5. Biosafety in Microbiological and Biomedical Laboratories. 6th edition. U.S. Department of Health and Human Services. U.S., 2020. p. 223-239.